

Soló i la tradició iàmbica

Ramon Torné Teixidó

Per bé que en molt poques ocasions s'ha considerat la figura de Soló dins del context iàmbic, creiem que aquesta s'ha de poder inserir —naturalment amb una visió menys crua que no la d'altres poetes *ιαμβικότεροι*— dins l'anomenada «tradició iàmbica». Naturalment, no es tracta d'un poeta iàmbic consagrat de debò al gènere, però una anàlisi dels fragments i dels testimonis biogràfics (sobretot Aristòtil i Plutarc) pot resultar força reveladora en aquest sentit.

El «jo» poètic

Aquest important i discutit component de la poesia lírica¹ apareix en els iambs solonians amb molta més freqüència que a la resta de fragments. És, efectivament, en els fragments de caràcter iàmbic on trobem expressat un *ἐγώ* més cops (frr. 36, 1, 5, 20; 37, 9 W [= frr. 30 i 31 Gent.-Pr.]), així com verbs en 1ª persona (frr. 32, 3, 4; 33, 5; 34, 6; 36, 1, 2, 6, 9, 15, 17, 20, 22, 27; 37, 10 W [=29; 29a; 30 i 31 Gent.-Pr.]). En aquests passatges queda palès un clar intent d'autoidentificació amb la *persona loquens*², atès que el iambe és molt més mimètic de la realitat que no altres gèneres. Es reproduïx d'aquesta manera, per exemple, el que

1. Per a un repàs de les diferents postures sobre la qüestió, tot analitzant principalment els àmbits anglosaxó i germànic, vegeu W. RÖSLER, "Persona reale o persona poetica? L'interpretazione dell'«io» nella lirica greca arcaica", *QUCC* n.s. 19, 1985, pp. 131-144.

2. Sobre la importància del «jo» com a component iàmbic, vegeu BR. GENTILI, *Poesia e pubblico nella Grecia antica*, Roma-Bari 1989², p. 145 i C. MIRALLES, «El Yambo» *Eclás* 90, 1986, p. 23.

digué o el que féu en certa ocasió: διηλθον ὡς ὑπεσχόμεν (fr. 36, 17 W; cf. també 34, 6 W [=30 i 29b Gent.-Pr.]). En els iambes, per tant, se'ns presenta Soló ell mateix, però ací en una posició sempre a la defensiva, quan no de blasme i invectiva. El discurs continua essent, com ho és en les elegies, de caràcter parenètic; però del moment que aquest mateix discurs ja es mostrava desmenjat en alguns fragments arquiloqueus (cf. fr. 109 W [=86 T]), trobarà ara en Soló «il suo diretto erede»³.

Invectiva política. Rivalitat, disputa i blasme

En el catàleg que Diògenes Laerci (I 61) fa de l'obra poètica de Soló llegim que aquest va compondre *ιάμβους καὶ ἐπιδούς*. Els estudiosos han deixat ben clar que aquests *ιάμβους* inclouen, també, els tetràmetres a Focos⁴ malgrat la incertesa a què ens obliguen uns *ἐπιδούς* desconeguts. Per la seva banda, la *Vida de Soló* plutarquiàna (3,4=21,5 FBM) ens reporta que els versos d'aquell contenien ἀπολογισμοὺς τῶν πεπραγμένων [...] καὶ προτροπὰς ἐνιαχοῦ καὶ νοουθεσίας καὶ ἐπιπλήξεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους⁵.

La invectiva política figura no sols en els poemes de metres iàmbics ans també en algunes de les seves elegies⁶. Si bé és cert que l'adopció de l'elegia com a «metro portante del racconto di storia recente o contemporanea»⁷ li permetia de referir-se als fets concrets de l'Atenes del moment per expressar motius de lament (fr. 4a i 9 W [=4 i 15 Gent.-Pr.]), de caràcter parenètic (frr. 3 i 6 W [=2 i 8 Gent.-Pr.]) o de caràcter sentenciós (frr. 7 i 15 W [=12 i 6 Gent.-Pr.]) propis de l'elegia mateixa, val a dir que també féu ús de versos elegíacs per inserir-hi espurnes de burla i invectiva (cf. Ἀττικὸς οὗτος ἀνὴρ τῶν Σαλαμυναφετέων, fr. 2, 4 W [=2 Gent.-Pr.]⁸), o de reprensió als conciutadans per no fer cas dels seus consells/els consells de la justícia (cf. fr. 4, 5 ss.; ἀνάπτει, Arist. *ad frag.* 4b; ὠνειδίζε, Plut. *ad frag.* 11, 5-8 W [=4; 5; 15 Gent.-Pr.]).

La imatgeria de Soló és rica en metàfores animalsques. Queda clar que aquesta imatge és àmpliament compartida per la fàbula i el iambe a la vegada⁹. En el cas de Soló que ens ocupa, la identificació comprèn tres animals: el llop, la gossa i la guineu.

3. BR. GENTILI, *op. cit.* n. 2, p. 254.

4. M.L. WEST, *Studies in Greek elegy and iambus*, Berlín-Nova York 1974, p. 38.

5. Per un estudi dels diferents punts de vista que Plutarc dona sobre Soló a la *Vita* i als *Moralia*, vegeu R.Mª AGUILAR, «Las citas de Solón en Plutarco», *Fortunatae* 2, 1991, pp. 11-21.

6. Sobre les relacions de l'elegia amb el iambe, vegeu C. MIRALLES, art. cit. n. 2, pp. 20-22.

7. BR. GENTILI, *op. cit.* n. 2, p. 253.

8. Vegeu al respecte R. RUDBERG, «Solon. Attika, Attisch», *SO* 29, 1957, p. 3.

9. Cf. F.R. ADRADOS, «Solón», dins J.A. LÓPEZ FÉREZ (ed.), *Historia de la Literatura griega*, Madrid 1988, p. 150.

La guineu és d'àmplia component iàmbrica. Caldrà recordar, només, l'empremta que el *Margites* (fr. 5 W) deixà en Arquíloc (fr. 201 W): πόλλ' οἶδ' ἄλώπηξ. En la mateixa línia, al famós iambe de les dones, Semònides dibuixa la dona-guineu πάντων ἴδριν (fr. 7, 7 W), i arreu llegim que la guineu personifica l'astúcia (Pind. *Isth.* IV 65: εἰκώς ... μῆτιν ἄλώπηξ), de la mateixa manera com Alceu compara Pítac a la guineu (fr. 69, 6 LP)¹⁰. És per això que, en les repreensions als atenesos davant la tirania de Pisístrat (fr. 11 W [= 15 Gent.-Pr.]¹¹, Soló contraposa aquest personatge amb el χαῦνος νόος dels seus conciutadans. Fins és força probable que aquests versos incloguin referència, més o menys velada, a una faula d'Isop¹².

El llop —sobretot— i la gossa tenen molt a veure amb el món del iambe. De fet el poeta iàmbic se sol identificar amb el llop¹³ i fins és possible que Arquíloc s'hagués presentat ell mateix com un llop¹⁴. En els darrers trímetres del llarg iambe 36 W [=30 Gent.-Pr.] Soló compareix en un símil força atrevit (v. 27):

ὥς ἐν κυσὶν πολλῆσιν ἐστράφην λύκος.

Pot resultar curiós el fet que Soló no s'enfronti a cap altre llop, a la manera d'Arquíloc contra Licambes (cf. Λυκ-), ans a una gossada. Ja en alguns passatges homèrics (*Il.* VI 344; VIII 423; etc.) la gossa (ἡ κύων) és tinguda com a símbol de l'audàcia i de la imprudència; fins i tot, en alguna ocasió, l'insult és aplicat a homes (cf. *Il.* XIII 623: κακαὶ κύνες). Per la seva banda, el iambe de Semònides (fr. 7, 12-20 W) traça una imatge de la dona-gossa qualificant-la de λιτοργόν, αὐτομήτορα¹⁵ i que no para mai de λάσκειν sense vergonya. Podríem entendre així la posició de Soló enfront de les contínues μεμψιμοιρίαι (Arist. *Ath. Pol.* 12,5 = 19,11 FBM) dels ciutadans a qui respongué πάλιν ὄνειδίζων (fr. 37, 1 [=31 Gent.-Pr.]):

δήμῳ μὲν εἰ χοῆ διαφάδην ὄνειδίσαι...

10. Cf. BR. GENTILI, *op. cit.* n. 2, p. 272.

11. T.E. RHILL («Lawgivers and tyrants», *CQ* 39, 1989, pp. 279-280) creu que aquest poema no fa referència a Pisístrat.

12. Isop 147 H. i Babri 103. Cf. F.R. ADRADOS, *Líricos griegos I*, Barcelona 1956, p. 194 n. 4 i GENT.-PR. *ad loc.* Timocreon, en un dels poemes contra Temístocles (3/729 *PMG*) també fa al·lusió a la guineu i a la faula.

13. Cf. C. MIRALLES, art. cit. n. 2, pp. 11-12. Un proverbi recollit per Aristòtil (*Eth. End.* VII 1,5) exemplifica les rivalitats existents entre els qui serien els poetes iàmbrics i llurs contrincants: ἔγνω δὲ φῶρ φῶρα καὶ λύκος λύκον.

14. Cf. C. MIRALLES, «La tradizione giambica», *QS* 29, 1989, p. 115.

15. Els dos mots possiblement són corruptes. Cf. J.D. MEERWALDT, «Adnotationes criticae et exegeticae», *Mnemosyne* 1925, pp. 394-396; F.R. ADRADOS, *op. cit.* n. 11, p. 156 n. 2; M.L. WEST, *op. cit.* n. 4, p. 178; H. FRÄNKEL, *Poesía y filosofía de la Grecia arcaica*, trad. cast., Madrid 1994, p. 198 n. 4. Personalment ens inclinàrem per les lectures λιταργόν/λιτουργόν i αὐτομήτορα.

Les censures i detraccions a què se sotmeten mútament Soló i el poble¹⁶ tenen el seu paral·lelisme amb l'ἀγών, la rivalitat, en què participaven els poetes entre ells o entre poetes i artesans, tal com es desprèn, per exemple, de la caracterització d'Hipòanax o de rivalitats entre poetes còmics¹⁷. En aquest ἀγών Soló pensa vèncer (νικήσειν δοκέω) sobre el poble tot sencer (cf. fr. 32, 5-6; 5, 6 W [=29 i 7 Gent.-Pr.]). En aquest mateix sentit, la història diu que, malgrat que la liquació de passius, l'anomenada σεισάχθεια, no agradà ningú (ἤρεσε δ' οὐδέτεροις Plut. *Sol.* 16,1=21,19 FBM), Soló en sortí victoriós: τῆ περι αὐτὸν ἀρετῆ καὶ δόξῃ τῆς τοῦ πράγματος ἀδοξίας καὶ διαβολῆς περιγεγόμενος (Plut. *Publ.* 26,2=21,63 FBM).

La figura del trickster: enganyys, astúcia, desarrelament

Alguns elements biogràfics de Soló ens permeten d'apropar-lo a la figura del *trickster*¹⁸. La presa de Salamina tal com la descriu Plutarc en la seva primera versió (Plut. *Sol.* 8,4=21,10 FBM) és característica en un bon nombre de detalls: el marc demetriac d'una festa, el paper que hi tingueren les dones, les disfresses i el transvestisme¹⁹, en fi, la δολώνεια tot ple-gat.

Un altre element, i tal com ho narra Aristòtil (*Ath. Pol.* 6,2-4=19,5 FBM), serien algunes διαβολαί que pesaven sobre el nostre legislador, víctima d'una maniobra (παραστρατηγηθῆναι, Arist. *Ath. Pol.* 6,2=19,5 FBM; cf. Plut. *Sol.* 15,8=21,18 FBM) per part de nobles que havien tingut coneixement previ del projecte de σεισάχθεια. Soló fou víctima dels qui, essent confidents i amics, s'avancen, es queden amb el que poden, li giren l'esquena, i encara el blasmen: οἱ βουλόμενοι βλασφημεῖν, καὶ αὐτὸν κοινωνεῖν (Arist. *Ath. Pol.*, *ibid.* i Plut. *Sol.*, *ibid.*). *Mutatis mutandis* ens recorda l'afer entre Licambes i Arquíloc: la promesa, el desengany, i les baralles. I encara, un joc de mots, els *nomina parlantia* a què estàvem avesats amb Licambes, Pasífyle, Sannos, etc., pot deixar suposar una recreació dels *patterns* iàmbsics tradicionals en el malnom Χρεοκοπίδαι (Plut. *Sol.* 15,9=21,19 FBM)²⁰.

16. Cf. BR. GENTILI, *op. cit.* n. 2, p. 85.

17. Cf. C. MIRALLES, «La poesia d'Hipòanax», *Ítaca* 1, 1985, pp. 54-55 [= C. MIRALLES - J. PÒRTULAS, *The poetry of Hipponax*, Roma 1988, p. 157].

18. Sobre aquest tema en general, vegeu C. MIRALLES - J. PÒRTULAS, «The iambic poet as a trickster», dins *Archilochus and the iambic poetry*, Roma 1983, pp. 9-50.

19. Aquest punt derivà, al llarg de la tradició iàmbsica, en les metamorfosis que trobem a la novel·la. Cf. C. MIRALLES, art. cit. n. 13, p. 128.

20. L'escansió de la paraula ocupa un iambe exactament. És possible imaginar que deuriem córrer iambes (o, fins i tot, escolis en metres iàmbsics) on es motiuejava així aquest grup.

Hi ha un desarrelament (normalment de caràcter social) a què es pot veure reduït un legislador que intenta introduir seriosos canvis en el si d'una comunitat²¹. Aquest desarrelament es podria considerar anàleg al del poeta iàmbic un cop aquest es troba sense estabilitat espacial pròpia i que ha de marxar a l'aventura —com un Arquíloc, diríem. L'ostracisme, cristal·lització del procés de laïcització del *pharmakós*, troba en Soló una curiosa acomodació: és amb el seu exili voluntari i amb la seva deposició de càrrec que Soló frega aquest rol²². Creiem important remarcar com s'autoidentifica Soló en algun dels fragments (fr. 37. 9-10 W [= 31 Gent.-Pr.]):

ἐγὼ δὲ τούτων ὥσπερ ἐν μεταχμίῳ
ὄρος²³ κατέστην.

Tot i que s'hi han mostrat reacis alguns estudiosos, no ens sembla desenaonant prendre ὄρος en un sentit moral (cf. p. ex. Aesch. *Agam.* 485, encara que de lectura obscura), tot tenint a la vista un altre fragment (fr. 5, 5 W [= 7 Gent.-Pr.]): ἔστιν δ' ἀμφιβαλῶν κρατερόν σάκος ἀμφοτέροισι. Pel que fa a l'expressió ἐν μεταχμίῳ, entre els *Adespota iambica* (fr. 21 W)²⁴, llegim un fragment transmès per Ciceró (*ad Att.* VI 3,1) que concorda amb el nostre context per tractar-se d'un moment difícil («*quod me maxime angubat*») i fa retret al seu amic de no ser-hi present («*tu autem abes longe gentium*»). El paral·lelisme es fa evident: en ambdós casos es tracta d'un legislador (Soló, Ciceró) que ha d'aguantar una escomesa mentre es troba «en terra de ningú».

Davant una situació endanyada de tal manera per les burles (cf. Plut. *Sol.* 14,9=21,16 FBM) i greuges dels seus conciutadans com els que recullen també els tetràmetres a Focos (cf. fr. 33, 1-4 W [= 29a Gent.-Pr.]), Aristòtil comenta que s'expatrià per això mateix (*Ath. Pol.* 13,1=19,11 FBM). Plutarc (Plut. *Sol.* 25,6=21,29 FBM) diu que Soló, volent evitar-se més problemes pretextà (πρόσχημα ποιησάμενος) un viatge per mar κατ' ἐμπορίαν ἅμα καὶ θεωρίαν εἰς Αἰγύπτου (Arist. *Ath. Pol.* 11,1=19,8 FBM).

21. Seria, potser, un pas previ fins arribar a l'estadi d'εὐνομία. Sobre els paral·lelismes de Soló amb Licurg en aquest punt, vegeu A. SZEGEDY-MASZAK, «Legends of the Greek lawgivers», *GRBS* 19, 1978, pp. 204-206.

22. Cf. C. MIRALLES, art. cit. n. 2, p. 18.

23. T.C.W. STINTON («Solon, fragment 25 D», *JHS* 96, 1976, p. 161) proposa οὔρος intentant servir el sentit etimològic.

24. D.R. SHACKLETON-BAILEY (*ad loc.*) ens assabenta de la seva «provenance unknown». TH. BERGK suggeria Arquíloc, en base només al fet que Ciceró sovint el cita. Per altra banda, la imatge del mar i de la tempesta no deixen de ser freqüents a Arquíloc connotant revoltes socials: Heràclit ja ho havia remarcat bo i fent referència als frr. 13 i 105 W (i sobre el tema, cf. BR. GENTILI, *op. cit.* n. 2, pp. 280-283). Ara bé, cal adonar-se també del fort paral·lelisme amb Soló i les imatges

Cruesa i obscenitat

La disbauxa a què hom és deixaria anar per ser només «rei un dia» ha esdevingut proverbial. Al fr. 37, 7 W [= 31 Gent.-Pr.] se'ns diu que del seu cos en faria un ἄσκος (naturalment per omplir-lo de vi) i que seria capaç de «fer engrunes» tot el seu llinatge. En aquest mateix fragment salta a la vista la forta impressió del verb δειῶω, que té un suggeridor paral·lelisme en Aristòfanes (*Nub.* 442).

Són múltiples les imatges que Soló reprèn en els fragments iàmbics, algunes de les quals es presten a una doble interpretació, a frec de l'obsccenitat —i que, naturalment, la comèdia aprofitarà després: περιβαλὼν δ' ἄγχι (fr. 33, 3 W [= 29a Gent.-Pr.]²⁵, κέντρον δ' ἄλλος ὡς ἐγὼ λαβῶν (fr. 36, 20 W [= 30 Gent.-Pr.]²⁶, οὐκ ἄν κατέσχε δῆμιον (fr. 36, 22; 37, 6 W [= 30 i 31 Gent.-Pr.]²⁷, καθήψαμεν μιάνας καὶ κατασχύνας (fr. 32, 3 W [= 29 Gent.-Pr.]²⁸, que fan referència tant al poble com al seu legislador.

Menjars

Els fragments 38-40 W [= 32-34 Gent.-Pr.] han dut sovint a controvèrsies entre els estudiosos per escatir si són o no d'un únic i mateix poema, qüestió de difícil acord. Però els menjars i les menses de què es parla en aquests fragments constitueixen una temàtica ben corrent entre els iambògrafs²⁹.

Resulta igualment difícil donar una interpretació d'aquests versos que s'ajusti a una idea unitària. M.L. West creu que descriuen «the prosperity which his measures had brought to the demos»³⁰. Ens sembla, però, més convincent pensar que es tracta de la descripció d'un simposi o de la seva preparació³¹. Per altra banda i seguint en aquesta línia «simposiaca», te-

a què al·ludeix (cf. fr. 12 W [= 13 GENT.-PR.], i sobre el tema cf. BR. GENTILI, «La giustizia del mare: Solone fr. 11 D, 12 W. Semiotica di δίκη in greco arcaico», *QUCC* 20, 1975, pp. 159-162 [= *op. cit.* n. 2, pp. 58-59]).

25. Llocs similars ofereix, per exemple, el paper arquiloqueu de Colònia (v. 47), ὥστε νεβρ[.

26. Sembla bastant segur que, paral·lelament amb el fr. 1 POWELL de Sòtades, ens les havem amb una imatge ambivalent. Cf. R. PRETAGOSTINI, «La duplice valenza metaforica di kevntron in Sotade fr. 1 Powell», *QUCC* n.s. 39, 1991, pp. 111-114.

27. Per la comparació del δῆμος a una hetera, cf. BR. GENTILI, *op. cit.* n. 2, pp. 273-279.

28. Arquiloc (cf. n. 25) emprà expressions semblants més profusament: ἐφήψαμεν (v. 48), ἀμφαφώμενος (v. 51), ἐπιψαύων (v. 53).

29. Cf. M.L. WEST, *op. cit.* n. 4, p. 31.

30. M.L. WEST, *op. cit.* n. 4, p. 32. Segueix en la línia encetada per U. v. WILAMOWITZ, (*Aristoteles und Athen* II, Berlín 1893, p. 314) el qual suposa que es descriu «das Getriebe eines Marktes».

31. Seguim E. ROMAGNOLI, «Studi critici sui frammenti di Solone II: I trimetri giambici XXXVIII-XL», *SIFC* 6, 1898, p. 58. El fr. 19 PMG d'Alcman descriu el mateix.

nim que una pintura del s. II d.C. trobada al «Palazzo dei Cesari» a Òstia presenta Soló assegut entre els set savis amb una frase burlesca al peu: *ut bene cacaret ventrem palpavit Solon*. Es tracta, però, d'una visió caricaturesca dels set savis més que no d'una dada a tenir present en el cas que ens ocupa.

Ritualisme?

Resulta difícil trobar elements que enllacin el món iàmbic de Soló amb el ritualisme de què participa la tradició iàmbica. No obstant, en dos llocs (fr. 36, 5 i 38, 4-5 W [=30 i 32 Gent.-Pr.] Soló ens parla de la Terra, Γῆ μέλαινα, segons Plutarc (*Sol.* 15,5-6) en un moment de σεμνότης. L'expressió devia tenir un pregon sentit religiós, oblidat, potser, ja en temps homèrics³² i són pocs els llocs de la literatura grega que reproduïxen el mateix epítet (*Il.* II 699; *Sapph.* 16, 2 LP; [Sim.] LXIV FGE). Quant a λιπαρή κουρότροφος del fr. 43 W [=37 Gent.-Pr.], un passatge de les *Tesmofòries* aristofàniques (v. 299) reproduïx el mateix epítet enmig d'una invocació als déus.

Resulta difícil de trobar més elements que recordin el món de les divinitats relacionades amb el iambe: potser els ὄρους de què parlàvem més amunt siguin suficients per fer-nos present la figura d'Hermes.

De totes maneres, la presència d'aquestes divinitats frega, com en la resta de punts tractats, el mínim establert per incorporar els iambe i la figura de Soló dins la tradició iàmbica.

32. Vegeu C. RODRÍGUEZ ALONSO, «El epíteto homérico en Solón» *CFC* 9, 1976, pp. 520-521 i, ja abans, A.E. HARVEY, «Homeric epithets in Greek lyric poetry», *CQ* 7, 1957, p. 206.